

Uvod

**GDE JE OPASNO DIRATI U DUBINU
TRENUTKA**

Čim kročim na rusko tle, uvek me obuzme isti osećaj: osećaj ogromnosti. Odmah osetim prostranstvo, ono uživanje što se, dokle god mi pogled dopire, do samog ruba horizonta, prostiru samo jezera i šume, i što znam da je i iza horizonta isto tako, gotovo do u beskraj. Snežni pokrivač umekšava obrise, ulepšava pejzaž, kao da briše zagađenje, prljavštinu i drugo đubre. Možda tako ljudi ovde opstaju: posmatrajući sneg i nadahnjujući se njegovom čistotom, bez obzira na ubistvenu hladnoću. U Rusiji, veličina neba je bez premca. Povezan s nekim neodređenim osećanjem snage, taj prostor me privlači, a ja ga nagoniski prisvajam. Na devet vremenskih zona od glavnog grada, nadomak Kine i Južne Koreje, mogli smo se uveriti kako je sve i dalje rusko. To osećanje je opojno, budi euforiju, ali i temeljito frustrira: kako prisvojiti čitavu tu teritoriju, kako je pojmiti, kako je razumeti? Rusija mi je bliska i istovremeno mi izgleda neukrotiva.

Na ovoj zemlji gde ljudi žive u zajednici sa prirodom, dve drvene kućice – moja utočišta – povezuju me sa Rusima. Sa njima sam brala bobice, tragala za pečurkama, cepala drva, delila *banju*,¹ a toplina peći me je zagrevala toliko da više nisam želela da izađem,

¹ Suva ruska kupatila slična finskoj sauni.

kušala sam *šašlike*² u negovanim vrtovima oligarha, ili uz rub puta sa saputnicima koje tek što sam upoznala; u svitanje bih nazuvala *valjenke*³ i slušala kako škripe na snegu, svežem i svetlucavom, naslađujući se tim jutrima koja bude želju da se dožive i sva ostala.

Za deset godina, koliko sam živela na ovoj teritoriji, a potom i pri svakom putovanju, kada bi nas motori aviona pripremali za sletanje, ophrvalo bi me isto osećanje: imala sam utisak da se vraćam „kući“, u onu neshvaćenu Rusiju, onu Rusiju „u tranziciji“, u pokretu, rastrzanu između postkomunističkih vrednosti i vrednosti u kojima se ispoljava ponovo otkriven ponos. Da li se to osećanje javljalo i zato što sam se ponekad osećala strankinjom u zemlji u kojoj sam rođena?

Volela sam Rusiju i pre nego što je ušla u modu, pre nego što su počeli da joj laskaju, u prvo vreme – ah, to vreme uzbuđenja zbog kraja jednog sveta! – a potom, često, da je preziru – kao danas; branila sam je od svakojakih svojih sagovornika, podsećajući, čim bih uzmogla, da se umesto sovjetskog sivila može videti bezbrižnost, kreativnost, pa čak i ekstravagantnost koja nalikuje na ono što sam čitala i, bez sumnje, zamišljala o umetničkom Njujorku iz sedamdesetih godina. I ja sam je prezirala, zbog njene nečovečnosti, nemarnosti, ravnodušnosti prema svemu, zbog taštine i njene spremnosti da melje sve one što u njoj žive ili su u njoj umrli.

² Ražnjići od mesa.

³ Ručno izrađene vunene čizme.

Jedno je bilo sigurno: nisam želela da ostarim u Rusiji, i mislim da sam je napustila na vreme. Uživala sam u onim godinama – između svoje 25. i 35. – kada sam otkrivala društvo drugačije od svog: ovde je sve bilo moguće i sve se moglo dogoditi a da nikoga ne iznenadi. Ako bih se usudila da bez *šapke* na glavi izađem u decembarsko jutro u Moskvi, uvek bi se našao neko, najčešće žena, da mi predusretljivo priđe na ulici i ljubazno mi kaže da ću se prehladiti, da se moram brzo vratiti kući i nečim pokriti glavu.

U diskotekama u glavnom gradu, koje su se munjevito pojavljivale i isto tako nestajale, dešavalo mi se da o smislu života raspravljam sa onim često zabrađenim, loše odevenim ženama umornih lica – da, ponovo ženama – koje su se, kako bi sastavile kraj s krajem, naoružane lopaticama i metlicama, kao senke, po čitavu noć, neumorno brinule o čistoći plesnog podijuma. Na tim bučnim i zadimljenim mestima razvrata špartale su čete devojaka na šiljatim štiklama i, potpuno obuzete sobom, postajale sve samopouzdanije, tako da nisu nimalo obraćale pažnju na one što stoički, ne podižući glavu prema tom drugom svetu, posluju na podu, na kolenima.

Svojim očima sam videla kako rastu nejednakosti među Rusima; mnogi su pokušavali da dostojno prežive ono što je često smatrano dramom: kraj SSSR-a, potom sam te iste videla kako manje-više neumereno troše, svako prema svojim mogućnostima, kako troše ne bi li se potvrdili i pokazali, troše da bi pokazali Zapadu kako je Rusija i dalje velika, bogata i ponosna.

Ta je besomučnost na kraju izbrisala razlike između naših načina života, a ta me je Rusija manje zanimala jer sam i previše dobro poznavala potrošačko društvo u koje su Rusi žarko i žudno hrlili. Iz takvog sam došla.

Ruski svet je silno želeo da sustigne Zapad a da pritom sačuva vlastiti identitet, tako da zbog te dvosmislenosti na kraju niko nije uspevao da razume njegovu situaciju. Deset godina sam bila svedok tog istovremeno uzbudljivog i nerazumnog poleta koji je nosio Rusiju... ali i njegovog opadanja, potrošenosti. „Imamo ropsku psihologiju“, koliko sam samo puta čula ovu tvrdnju! Danas se niko ne oseća odgovornim, i niko se ne oseća uistinu slobodnim. Nezadovoljstvo izvire iz sve dubljeg jaza između sveprisutne državne televizije, koja tvrdi da je sve u redu, i suočavanja sa surovom stvarnošću. Na određeni način, lakše je biti potčinjen. Komunistička ideologija, koja je trajala više od sedam decenija, bila je utemeljena na laži. Tako je i dalje: moralni principi su obezvređeni, kolektivizacija je uništila građansko društvo, dvadeset procenata sovjetskog stanovništva prošlo je kroz logore: ubijena je sama ideja otpora vlasti, toliko se sećanje na to nasilje prenosilo iz generacije u generaciju. Ali vratiće se otpor.

Nisam zaboravila one kasirke nepristupačnih lica, u prvim supermarketima u glavnom gradu, koje bi najednom postale nadmene kad bih iz novčanika izvadila kreditnu karticu. Pre samo deset godina gotov novac je neprikosnoveno vladao. Bilo je jednostavno: ako nisi imao keš, nisi postojao. Zbog toga što imam

i pokazujem tu plastičnu karticu, izgledala sam kao prosjakinja, pa bih se gotovo postidela! I šta reći o mojim kolima, skromnoj „nivi“ (marke „lada“, koju sam kupila od azerbejdžanskih automehaničara prilikom jednog od svojih povrataka iz Čečenije, i za nju, zahvaljujući intervjuu što sam ga napravila s vođom boraca za nezavisnost Šamilom Basajevom, dobila relativno velik popust!). Zimi sam je često vozila u visokim potpeticama i bundi, što, očigledno, nije odgovaralo statusu koji donosi takvo vozilo. Ne, nisam bila na strani bogatih! Tada smo svi vozili bez osiguranja, pa ako bi došlo i do najmanjeg čukanja, bili smo prinuđeni da problem rešimo na licu mesta, i u kešu! Bila su to nemirna vremena kada su veličanstveni efebi svake noći zaranjali u ukrasni akvarijum jedne moskovske diskoteke sa gej reputacijom, na najveće zadovoljstvo njenih posetilaca. Tu se našao čak i ultranacionalistički politički lider Vladimir Žirinovski, a zli jezici su optuživali Viktora Černomirdina, premijera iz tog vremena, da krije da je homoseksualac. Biti homić tada je bilo u modi, danas je to gotovo sramota!

Kad god bih se vratila sa užasnog terena u Čečeniji, penila sam, u društvu svojih prijatelja za *tusovku*⁴ s kraja devedesetih godina, na dekadentnim moskovskim sedeljama na kojima ništa nije šokiralo, osim jedne teme za razgovor... Čečenije. Ako bih je se nekim nesrećnim slučajem dotakla, moji bi se

⁴ *Tusovka* je imenica izvedena iz glagola *tusovat'*: bavljati se u grupi. Može da se prevede kao „večerinka“.

SADRŽAJ

Uvod

Gde je opasno dirati u dubinu trenutka	11
1. Vladivostok	31
2. Habarovsk	61
3. Birobidžan	79
4. Irkutsk	101
5. Petrušovo	129
6. Sankt Peterburg	161

Zaključak

Neopisivi i neuništivi	183
Bibliografija	197
Zahvalnice	201